

Innen rimelig tid. Sakskompleksitet og saksbehandlingstid i straffesaker i lagmannsrettene

Byline: Henrik Litleré Bentsen, Jon Kåre Skiple, Marte Birkeland Deichman-Sørensen, Gunnar Grendstad, Malcolm Langford

Ingress: Mens undersøkelser viser at lagmannsrettene ikke innfrir Stortingets måltall om tre måneders gjennomsnittlig saksbehandlingstid i straffesaker, mangler vi fortsatt kunnskap om årsakene til overskridelsene. I denne artikkelen diskuterer og analyserer vi konkret hvordan sakskompleksitet påvirker tidsbruken i straffesaker i lagmannsrettene. Analysene bekrefter at straffesakens kompleksitet påvirker saksbehandlingstiden. Spesielt fører økning i antall parter og tolker til lengre saksbehandlingstid. Bevisanker i såkalte seksårssaker tar imidlertid kortere tid etter avviklingen i 2018 av lagretteordningen. Saksbehandlingstiden varierer likeså betydelig mellom lagmannsrettene.

Nøkkelord: Lagmannsretten, saksbehandlingstid, sakskompleksitet, straffesaker

Forfatteromtaler:

Henrik Litleré Bentsen er statsviter og forsker ved Norce Norwegian Research Centre, Bergen.

Jon Kåre Skiple er statsviter og forsker ved Norce Norwegian Research Centre, Bergen.

Marte Birkeland Deichman-Sørensen er jurist og universitetsbibliotekar ved Det juridiske fakultet og Universitetsbiblioteket ved UiO.

Gunnar Grendstad er professor ved Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen.

Malcolm Langford er professor ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.

1. Innledning¹

I en undersøkelse av saksbehandlingstid og effektivitet i tingrettene og lagmannsrettene slo Riksrevisjonen i 2019 fast at «[i]ngen av lagmannsrettene nådde Stortingets mål for gjennomsnittlig saksbehandlingstid i straffesakene i perioden 2010–2018, og for flere av straffesakstypene er saksbehandlingstiden vesentlig lengre enn Stortingets mål på tre måneder».²³ Lang saksbehandlingstid kan ha en rekke negative virkninger for tiltalte, fornærmede og andre involverte i saken, og for samfunnet.⁴

Saksbehandlingstid i domstolene er regulert i Grunnloven § 95 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 6 og 5 nr. 3. Grunnloven § 95 første ledd første punktum fastsetter at enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. Det følger av EMK artikkel 6 nr. 1 at for å få avgjort en straffesiktelse mot seg har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Videre artikkel 5 nr. 3 fastsetter uttrykkelig at enhver som blir pågrepet eller fengslet har rett til hovedforhandling innen rimelig tid. I henhold til menneskerettsloven § 2 gjelder EMK som norsk lov. Saksbehandlingstiden i nasjonale domstoler er det tvistetemaet under EMK som Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) flest ganger har funnet brutt.⁵ I nærmere en fjerdedel av sakene som EMD har sluppet inn, har domstolen konstatert brudd på retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6.⁶ Reguleringen av saksbehandlingstid i grunnlov og EMK understreker at bruk av tid er viktig i et rettsamfunn.

¹ Artikkelen har blitt forfattet i forbindelse med innovasjonsprosjektet «SAKULATOR» (NRF prosjektnummer: 309359), som har mottatt finansiell støtte fra Norges Forskningsråd og Domstoladministrasjonen. Foregående versjoner av artikkelen har blitt presentert for ledergruppen og styret i Domstoladministrasjonen, samt et utvalg aktører i lagmannsrettene. Vi ønsker å uttrykke vår takknemlighet for de verdifulle innspillene og kommentarene vi har mottatt ved disse anledningene. Videre ønsker vi å rette en stor takk til prosjektmedlemmer ved Domstoladministrasjonen for godt samarbeid om datainnsamling og for gode innspill på tidlige utkast av artikkelen. Vi ønsker også å rette en spesiell takk til Mikael Poul Johannesson for hans arbeid med bearbeiding av data som har bidratt til realiseringen av denne artikkelen. Til sist ønsker vi å rette en takk til den anonyme fagfellen ved Lov og Rett for svært gode kommentarer og innspill.

² Riksrevisjonen, «Riksrevisjonens undersøkelse av saksbehandlingstid og effektivitet i tingrettene og lagmannsrettene – Dokument 3:3 (2019–2020)», 2019, s. 8.

³ Stortingets måltall for saksavvikling av straffesaker fremgår bl.a. av Regjeringens årlige budsjettproposisjon til Stortinget (Prop. 1 S) for Justis- og politidepartementet/beredskapsdepartementet og Justiskomiteens årlige Innstilling til Stortinget, se (Innst. 6), samt Justisdepartementets tildelingsbrev.

⁴ Se Prop. 1 (2022-23) Justis- og Beredskapsdepartementet, s. 9.

⁵ European Court of Human Rights. 2022. «Violations by Article and by State».

https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2022_ENG.pdf, sist besøkt 22.01.2024

⁶ Av totalt 25.674 saker sluppet inn til behandling ved EMD pr. 2022, fant EMD i 6.144 saker at retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 var brutt.

En antatt viktig årsak til den økte lengden saksbehandlingstid i norske domstoler er sakskompleksitet.⁷ Likevel er kunnskapen om sakskompleksitet og saksbehandlingstid mangelfull. Rettsvitenskapen i Norge mangler både en klar definisjon av sakskompleksitet og kunnskap om hvilke faktorer som medfører sakskompleksitet. Det mangler også analyser av sammenhengen mellom sakskompleksitet og tidsbruk spesielt i de lavere domstolene.

I denne artikkelen diskuterer og analyserer vi konkret hvordan sakskompleksitet påvirker tidsbruken i lagmannsrettene. Analysene er basert på kvalitative intervjuer med 13 personer (dommere, berammere og personer i ulike lederroller) fra tre lagmannsretter, samt kvantitative analyser av data fra Lovisa og Lovdata over alle straffesaker som har fått full behandling (dvs., anker som er avgjort etter ankebehandling) i de seks lagmannsrettene i årene 2010 til 2020. Analysene avdekker faktorene som påvirker saksbehandlingstiden og viser hvordan sakskompleksitet påvirker tidsbruken. Analysen bidrar med ny teoretisk og empirisk kunnskap som kan støtte domstolenes arbeid med å redusere saksbehandlingstider.

Del 2 diskuterer forventninger til hvordan sakskompleksitet kan påvirke saksbehandlingstiden. Basert på intervjuene med aktørene i domstolene diskuterer del 3 hvordan sakskompleksitet påvirker gjennomstrømmingen av sakene. Del 4 viser resultater fra analysene av sammenhengene mellom sakskompleksitet og saksbehandlingstid. I del 5 diskuteres betydningen av resultatene i lys av pågående diskusjoner om saksavvikling i domstolene.

2. Sammenhenger mellom sakskompleksitet og saksbehandlingstid

2.1 Saksbehandlingstid i domstolene

Saksbehandlingstiden i domstolene omfatter en rekke ulike stadier og prosesser som finner sted i tiden fra en sak eller anke kommer inn til domstolen frem til avgjørelsen er avsagt. Nøyaktig hva slags stadier og prosesser som finner sted kan variere avhengig av jurisdiksjon og type sak. I lagmannsrettene vil saksbehandlingsprosessen i grove trekk først innebære mottak av anke og tilsvar med påfølgende siling av saken og eventuell beslutning om å fremme anken(e). Videre følger en prosess med å planlegge og administrere saken. Dette inkluderer beramning av ankeforhandlingen, som blant annet inkluderer å finne datoer til ankeforhandlingen som passer for partene og andre aktører, samt å reservere et rettslokale tilpasset sakens størrelse. Deretter følger selve gjennomføringen av ankeforhandlingen, etterfulgt av domsskrivning og domsavsigelse. Antallet rettsdager (altså dager i retten), er i mange tilfeller bare en mindre del

⁷ NOU 2019: 17, s. 38-39.

av saken. Generelt sett er det rimelig å anta at det kan være forskjellige forklaringer på tidsbruk i de ulike stadiene av saksbehandlingsprosessen, samtidig som at påvirkningen av den samme forklaringsfaktoren på tidsbruk kan være ulik for de ulike stadiene i prosessen. I denne artikkelen utforsker vi konkret hvordan ulike former for sakskompleksitet påvirker tidsbruk i lagmannsrettene.

2.2 Hva er sakskompleksitet?

Det hersker en bred oppfatning om at stadig mer komplekse saker er et problem for saksbehandlingstider i norske domstoler.⁸ I hvilken grad dette stemmer er omdiskutert. Straffeprosessutvalget ba Kjelby og Skyberg om en undersøkelse av holdbarheten til utvalgsmandatets premiss om at straffesaker er stadig mer komplekse og forholdet til saksbehandlingstid.⁹ I undersøkelsen ble «store og omfangsrrike straffesaker» definert som saker hvor hoved- eller ankeforhandlingen har en «varighet på *mer enn 60 rettstimer* eller mer enn 10 rettsdager».¹⁰ Definisjonen ble hentet fra rapporten «Ressurs- og tidsbruk i omfattende straffesaker» av 23. desember 2011, utformet av en arbeidsgruppe nedsatt av Domstolsadministrasjonen med medlemmer fra blant annet domstolene, Den høyere påtalemyndighet og Advokatforeningen.¹¹ Kjelby og Skyberg konkluderte at «[b]asert på det samlede antall saker som hvert år behandles i domstolene, er det kun *et svært begrenset antall saker* som kan karakteriseres som ‘komplekse med (...) omfattende bevisførsel’» og at selve premisset om at domstolene behandler «stadig mer komplekse saker med en stadig mer omfattende bevisførsel» ikke har generell gyldighet.¹²

En slik konklusjon betyr imidlertid ikke at vi kan utelukke at kompleksitet er en driver for økte saksbehandlingstider. Når vi skal undersøke hvordan sakskompleksitet påvirker tidsbruk i domstolene, er definisjonen av sakskompleksitet viktig. Selv om andelen saker som varer mer enn ti rettsdager har holdt seg relativt stabilt over tid, er det ikke kjent om kompleksiteten i tilsynelatende like saker har vært stabil eller økende; en sak som tok mer enn ti rettsdager for ti år siden kan ha vært av en helt annen kompleksitet enn en sak som tok mer enn ti rettsdager i 2023. At andelen komplekse saker er stabil, basert på en avskjæringsregel på ti rettsdager,

⁸ Justis- og beredskapsdepartementet (2014) s. 1. *Utvalgsmandat til arbeidet med ny straffeprosesslov*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/mandat_utvalg_straffeprosesslov.pdf?id=2264160; Prop. 1 S (2015–2016), s. 43 og 79; Riksrevisjonen *op. cit.* s. 38–39.

⁹ NOU 2016: 24, s. 125.

¹⁰ Gert Johan Kjelby og Lisbeth Fullu Skyberg (2016). «En vurdering av enkelte premisser for en ny straffeprosesslov.» NOU 2016: 24, vedlegg 2, s. 731.

¹¹ Gert Johan Kjelby og Lisbeth Fullu Skyberg, *op. cit.* s. 727 og 731.

¹² Gert Johan Kjelby og Lisbeth Fullu Skyberg, *op. cit.* s. 739; NOU 2016: 24, s. 128.

forklarer ikke nødvendigvis sammenhengen mellom sakskompleksitet og saksbehandlingstid. Dersom man skal måle effekten av sakskompleksitet på saksbehandlingstid, kan ikke saksbehandlingstid utgjøre selve målet på sakskompleksitet.

Vi definerer sakskompleksitet som *mengden og typen av informasjon som er koblet til hver enkelt sak, der informasjonen må bearbeides før domstolen fatter en beslutning i saken*.¹³ I motsetning til tidligere undersøkelser legger denne definisjonen til grunn at sakskompleksitet ikke er det samme som saksbehandlingstid, men i stedet er en latent størrelse som eksisterer forut for selve saksbehandlingen og som må måles i forkant av konkrete steg i saksbehandlingsprosessen. Sakskompleksitet er heller ingen terskel (i.e., lengre enn ti rettsdager). Definisjonen legger til grunn at sakskompleksitet er en uavbrutt linje. Hver enkelt sak har en plass på linjen der enhver sak har en iboende kompleksitet som blant annet er knyttet til partene i saken og hva saken gjelder. Definisjonen tar også hensyn til at saksbehandling i domstolene består av logistikk og samhandling. I det følgende går vi mer inn på hvilke faktorer som kan påvirke sakskompleksitet i domstolene.

2.3 Kilder til sakskompleksitet

2.3.1 Juridisk og praktisk sakskompleksitet

Generelt antar vi at dess mer kompleks saken er, desto mer krevende vil den være å behandle. Konkret skiller vi mellom juridisk og praktisk sakskompleksitet. *Juridisk* sakskompleksitet er en funksjon av egenskaper ved de aktuelle rettskildene og sakens faktum, samt relasjonene mellom dem. Juridisk sakskompleksitet påvirker tidsbruk hovedsakelig gjennom det juridiske arbeidet som kreves for å komme frem til en løsning på saken, inkludert tiden som blir brukt til å presentere fakta og juss. Juridisk sakskompleksitet kan blant annet måles gjennom antallet¹⁴ og typen rettslige spørsmål som er anført av partene¹⁵ eller som retten finner å måtte ta standpunkt til. Noen ganger blir det framholdt at enkelte rettsområder, for eksempel

¹³ Definisjonen bygger på Henrik L. Bentsen mfl., «A High Court Plays the Accordion: Validating Ex Ante Case Complexity on Oral Arguments», *Justice System Journal*, Vol.42, No.2, 2021 s. 130-149.

<https://doi.org/10.1080/0098261X.2021.1881667>. For en liknende definisjon, se Greg Goelzhauser, Benjamin J. Kassow, og Douglas Rice, «Measuring Supreme Court Case Complexity», *The Journal of Law, Economics, and Organization*, Vol. 38, No. 1, 2022 s. 92–118. <https://doi.org/10.1093/jleo/ewaa027>. Se også Michael Heise, «Criminal Case Complexity: An Empirical Perspective», *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 1, No. 2, 2004 s. 331–369. <https://doi.org/10.1111/j.1740-1461.2004.00010.x>; Michelle J. White, «Legal Complexity and Lawyers' Benefit from Litigation», *International Review of Law and Economics*, Vol. 12, No. 3, 1992 s 382.

¹⁴ James N. G. Cauthen og Barry Latzer, «Why so Long? Explaining Processing Time in Capital Appeals», *Justice System Journal*, Vol. 29, No. 3, 2008 s. 298-312, på s. 305; Hettinger, Virginia A., Stefanie A. Lindquist og Wendy L. Martinek, «Splitting the Difference: Modeling Appellate Court Decisions with Mixed Outcomes», *Law & Society Review*, Vol. 41, No. 2, 2007 s. 429–456. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5893.2007.00303.x>.

¹⁵ Kim Economides, Alfred A. Haug og Joe McIntyre, «Toward Timeliness in Civil Justice», *Monash University Law Review*, Vol 41, No. 2, 2015 s. 414–444.

skatteretten¹⁶, er mer komplekse enn andre. Det er likevel vanskelig å forhåndserklære enkelte rettsområder som mer komplekse enn andre, blant annet fordi saker innen ett bestemt rettsområde kan ha intern variasjon i grad av kompleksitet.

Videre kan juridisk sakskompleksitet knyttes til økningen i rettskilder generelt og økningen av internasjonale rettskilder spesielt. Antall rettsregler øker og «internasjonaliseringen av retten har gjort rettskildebildet mer uoversiktlig og til dels mindre tilgjengelig».¹⁷ Videre må «[m]ange norske lovregler [...] i dag tolkes i lys av dynamiske menneskerettigheter eller i lys av EU/EØS-retten».¹⁸ Analyser av sakskompleksitet og saksbehandlingstid i Norges Høyesterett viser at saksbehandlingstid er påvirket av henvisninger til internasjonale rettskilder (EU/EØS og EMK).¹⁹

Praktisk sakskompleksitet omhandler aktørene og infrastrukturen i en rettssak. Kompleksiteten påvirker tidsbruk hovedsakelig gjennom tiden som går med til planlegging, koordinering og gjennomføring av saker. Dette kan blant annet måles gjennom antall parter (dvs., antall tiltalte og fornærmede og deres advokater, samt påtalemyndigheten) og antall vitner, samt bruk av sakkyndige og tolker.²⁰ En sak med mange aktører har mange bevegelige deler og stiller krav til logistikk og administrasjon i retten. Analyser av kompleksitet og saksbehandlingstid i Høyesterett viser at aktører som rettslige medhjelpere og partshjelpere i saken påvirker saksbehandlingstid.²¹

Praktisk sakskompleksitet inkluderer også forhold utenfor domstolenes kontroll. For eksempel må gjennomføringen av rettssaken koordineres med forsvarere, aktorer og bistandsadvokater med egne kalendre. Praktisk sakskompleksitet er også koblet til infrastruktur slik som antall og størrelse på tilgjengelige rettslokaler.

¹⁶ NOU 2016: 24, s. 509.

¹⁷ NOU 2019: 17, s. 39.

¹⁸ *Ibid*

¹⁹ Petter Kristiansen Arnesen, Henrik Litré Bentsen og Gunnar Grendstad, «Internasjonalisering, sakskompleksitet og arbeidsmengde i Norges Høyesterett», *Lov og Rett*, 2018, s. 391–411. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2018-07-02>.

²⁰ Mary Lee Luskin og Robert C. Luskin, «Why So Fast, Why So Slow: Explaining Case Processing Time», *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 77, No. 1, 1986 s. 190-214, på s. 190; Kim Economides, Alfred A. Haug og Joe McIntyre, «Are Courts Slow? Exposing and Measuring the Invisible Determinants of Case Disposition Time», Working Papers 1317, 2013, University of Otago, Department of Economics, <https://ideas.repec.org/p/otg/wpaper/1317.html>; NOU 2019: 17, s. 38-40.

²¹ Arnesen, Bentsen og Grendstad, *op. cit*; Bentsen mfl. 2021

2.3.2 Graden av kompleksitet i rettssystemet og sakskompleksitet

Sakskompleksitet er også knyttet til kompleksiteten i rettssystemet. Schuck definerte graden av kompleksitet i rettssystemet med utgangspunkt i fire karakteristikker: mengden lover og regler ('density'); teknikalitet i språket ('technicality'); mangel på koordinering, der flere lovgivende strukturer lager og utarbeider regler ('differentiation'); og vaghet i lovene og reglene ('indeterminacy').²² Dessuten vil en vurdering av systematiske konsekvenser gjøre tolkningen vanskeligere.²³

Vi har ikke data i denne artikkelen til å måle kompleksiteten i det norske rettssystemet ut ifra disse karakteristikene. Det er imidlertid kjent at mengden rettsregler øker, dekker nye temaer, er mer differensiert på grunn av flere internasjonale rettskilder, samt at vagere regler er mer observerbart med den økte relevansen av europeisk rett, statsrett og folkerett.²⁴ Det inkluderer eksempelvis stadig flere forordninger som er inkorporert i norsk rett, og hvor andre norske lov- eller forskriftsbestemmelser potensielt likevel kan være i konflikt med det som følger av rettsakten. Det er derfor grunner til å anta at det norske rettssystemet over tid har blitt mer komplekst, og at økt kompleksitet i rettssystemet også øker den juridiske sakskompleksiteten.²⁵

En annen kobling mellom kompleksitet i rettssystemet og sakskompleksitet oppstår gjennom prosessuelle regler og prosedyrer som styrer hvordan saker skal ankes og hvordan ankene skal saksbehandles. Slike regler og prosedyrer kan variere over tid og mellom domstoler på ulike domstolsnivå. For eksempel viste Nylund mfl. at prosessreglene i strafferetten er komplekse og under stadig endring,²⁶ mens Domstolkommisjonen viste at «[u]tviklingen av veiledere for behandlingen av ulike sakstyper er også egnet til å illustrere kompleksiteten i prosesslovgivningen».²⁷

Samtidig kan endringer i prosessuelle regler og prosedyrer være direkte egnet til å redusere tidsbruken. For eksempel reduserte delstatsdomstoler i USA saksbehandlingstiden ved å fjerne krav til begrunnelse av dom i enkelte typer saker.²⁸ I tidsperioden vår analyse dekker, ble det

²² Peter H. Schuck, «Legal Complexity: Some Causes, Consequences, and Cures» *Duke Law Journal*, Vol. 42, No. 1, 1992 s. 1-52, på s. 3.

²³ Rettssystemer er komplekse adaptive systemer og juridisk tolkning involvere ofte en vurdering av de systematiske konsekvenser, eller såkalt *second-order* effekter, av et rettslig standpunkt. Se: JB Ruhl, Daniel Martin Katz and Michael J Bommarito, 'Harnessing legal complexity' 2017, 355 (6332) *Science* 1377-8.

²⁴ NOU 2019: 17, s. 39.

²⁵ Giuseppe Di Vita, «Production of Laws and Delays in Court Decisions», *International Review of Law and Economics*, Vol. 30, No. 3, 2010 s. 276–81.

²⁶ Monica Hansen Nylund mfl., «Ressurs- og tidsbruk i omfattende straffesaker», Domstoladministrasjonen, 2011.

²⁷ NOU 2020:11, s. 301.

²⁸ Roger A. Hanson, «Time on Appeal». National Center for State Courts, Williamsburg, VA. 1996.

vedtatt tre sentrale endringer i gjennomføringen av straffesaker i lagmannsrettene som potensielt kan påvirke saksbehandlingstid: Straffeloven av 2005 trådte i kraft i 2015, juryordningen ble avvirket i 2018, og ubetinget ankerrett for seksårssaker ble fjernet i 2020. I våre analyser er det særlig avviklingen av juryordningen sine konsekvenser for saksbehandlingstider det har vært mulig å undersøke.

2.3.3 Ulike domstoler kan håndtere sakskompleksitet ulikt

Geografisk plassering, tilgjengelige ressurser og størrelse er egenskaper som varierer mellom domstoler og som kan knyttes til sakskompleksitet. Rettskretsenes utforming fanger inn sosiale, økonomiske og demografiske forskjeller mellom de ulike lagdømmene, og må antas å påvirke antall anker og kjennetegn ved sakene som blir behandlet av de seks lagmannsrettene.²⁹ Saksporteføljene er derfor sammensatt av ulike sakstyper,³⁰ og sakskompleksiteten kan variere mellom domstolene.

Hvordan domstoler faktisk håndterer sakskompleksitet kan også være påvirket av størrelse og ressurser. Ressurser inkluderer antall dommere, rettssteder, administrasjonens størrelse og bygninger, samt IT-systemer og digitale hjelpemidler.³¹ Selv om økte ressurser kan bidra til mer effektiv saksbehandling, kan ressurser også komplisere prosesser. I sin omtale av teknologi i domstolene viste Straffeprosessutvalget til «at jo mer komplekst systemet blir, desto vanskeligere og mer ressurskrevende vil det være å utvikle og implementere endringer».³²

Med utgangspunkt i domstolers størrelse og ressurser kan vi utlede to motstridende forventninger knyttet til sakskompleksitet og saksbehandlingstid. Den første forventningen er basert på en *economies of scale*-logikk, hvor vi kan forvente at større domstoler behandler saker raskere og mer effektivt. Forskjellen i tidsbruk mellom små og store domstoler kan dessuten øke jo mer kompleks saken er fordi større domstoler er bedre rigget for å håndtere komplekse saker. For eksempel viser en studie av italienske domstoler at mindre og mer perifere domstoler bruker lengre tid på saksbehandling fordi små domstoler ikke oppnår tilstrekkelig *scale economies* eller oppnår fordeler fra *knowledge spillovers*.³³

²⁹ Se Lotte Rustad Thorsen, Satian Lid og Reid J. Stene, *Kriminalitet og rettsvesen*. SSB, 2009.

³⁰ Arnesen, Bentsen og Grendstad 2018 og Bentsen mfl. 2021 viser at saker innanket fra Borgarting lagmannsrett tar mer tid enn gjennomsnittet av saker fra de fem andre lagmannsrettene, hvilket indikerer at Borgarting behandler en større andel komplekse saker enn de andre domstolene.

³¹ Economides, Haug og McIntyre 2015

³² NOU 2016: 24, s. 157

³³ Lucia Dalla Pellegrina, «Court Delays and Crime Deterrence – An Application to Crimes Against Property in Italy», *European Journal of Law and Economics*, Vol. 26, No. 3, 2008 s. 267–290. <https://doi.org/10.1007/s10657-008-9076-4>.

Forskningen gir derimot ikke noe klart bilde av sammenhengen mellom størrelse på domstoler og produktivitet.³⁴ Dette kan skyldes at større domstoler har større koordineringsutfordringer.³⁵ Den andre forventningen tar derfor utgangspunkt i at når en organisasjon vokser, så øker også antallet mulige eksterne og interne transaksjoner. Slike transaksjoner utgjør en *institusjonell kostnad* som belaster organisasjonen.³⁶ Den amerikanske føderale dommeren Richard Posner omtalte dette slik:

«If judicial caseload increased with no increase in the complexity of the average case, this would produce internal complexity in the form of a more elaborate, differentiated institutional structure: more judges and staff, hence more interactions and greater need for coordination.»³⁷

En følge av institusjonell kostnad er altså at større domstoler håndterer sakskompleksitet mindre effektivt enn mindre domstoler. Lagmannsrettene i Norge har ulik størrelse. Vår analyse kan derfor gi kunnskap om sakskompleksitet har forskjellig utslag på saksbehandlingstider i de ulike domstolene.

3. Saksavvikling og saksbehandlingstid i lagmannsrettene

Ankeprosessen og saksbehandlingen er regulert i flere kilder, hvor straffeprosessloven er mest sentral.³⁸ Flere bestemmelser i straffeprosessloven, herunder straffeprosessloven §§ 273 første og annet ledd, 275 første og annet ledd og 278 a, forutsetter rettens selvstendige ansvar for at saksbehandlingen og saksstyring skjer innenfor forsvarlige rammer og gjennomføres så konsentrert og effektivt som mulig. Samtidig er saksbehandlingstiden påvirket av mindre formaliserte prosesser og av samhandlingene mellom de mange aktørene som er involvert i en straffesak. I det følgende diskuterer vi mulige forklaringer til tidsbruk i saksbehandlingen i de norske lagmannsrettene på bakgrunn av kvalitative intervjuer av 13 personer (dommere, berammere og personer i ulike lederroller) i tre lagmannsretter i oktober og november 2020. Intervjuene utdypet og bidro med forklaringer på saksbehandlingstid i lagmannsrettene.

³⁴ For en oversikt over denne litteraturen, se Stefan Voigt, «Determinants of Judicial Efficiency: A Survey», *European Journal of Law and Economics*, Vol. 42, No. 2, 2016 s. 183–208. <https://doi.org/10.1007/s10657-016-9531-6>.

³⁵ Robert W. Gillespie, «The production of court services: An analysis of scale effects and other factors», *The Journal of Legal Studies*, Vol. 5, No. 2, 1976 s. 243–265.

³⁶ Steven N. S. Cheung, «The Transaction Cost Paradigm». I *Economic Explanation – Selected Papers of Steven N. S. Cheung*, Arcadia Press, Hongkong, 2005, s. 103. Se også teorien om komplekse adaptive systemer: Scott E Page, 'What sociologists should know about complexity' 2015 41 Annual Review of Sociology 21-41.

³⁷ Richard A. Posner, *Reflections on Judging*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2013, s. 96.

³⁸ Ørnulf Øyen, *Straffeprosess*. 3. utgave, Bergen: Fagbokforlaget, 2022, s. 41–56.

Saksbehandlingen i lagmannsretten vil ofte være drevet av mange av de samme faktorene som saken i tingretten. Dette gjelder spesielt dersom lagmannsretten skal behandle saken i sin helhet. Dommen fra tingretten inneholder regelmessig informasjon som saksforberedende dommer bruker for å planlegge ankeforhandlingen i lagmannsretten. Faktorer som antall tiltalepunkter, antall tiltalte, og antall vitner kan informere om hvor mye tid som trengs til ankeforhandlingen. Andre indikatorer er antall dokumenter i saken og antall sider i dommen fra tingretten. I tillegg til de praktiske og juridiske sammenhengene mellom saken i tingretten og i lagmannsretten, er det også en statistisk sammenheng: Siden saksforberedende dommer kan benytte informasjon om forhandlingstid i tingretten til å estimere forhandlingstid i lagmannsretten, vil forhandlingstiden i tingretten være en faktor som kan bidra til å anslå saksbehandlingstid i lagmannsretten.³⁹

Det er derimot verdt å nevne at den grad egenskaper ved anken kan ha en betydning for sakens behandling i lagmannsretten i mange tilfeller vil være begrenset av i hvilken grad det er overlapp mellom saksforholdene som behandles i de to instansene. Dette vil igjen bero på i hvilken grad det tilkommer nye fakta eller juridiske anførsler i saken, om anken er begrenset til å gjelde lovanvendelse, saksbehandling eller straffutmåling, eller om 'silingen' av saken kan ha begrenset ankeforhandlingen til å omfatte kun noen av spørsmålene fra tingretten.

Når det gjelder ankesilingen, kommer det frem i intervjuene at dette kan ha konsekvenser for saksbehandlingstid på flere måter. For det første vil ankesilingen som regel påvirke den totale saksbehandlingstiden i saker hvor bare deler av anken og eller motanken tillates fremmet. Videre fremheves det at, selv om store og komplekse saker ofte er forbundet med økt tidsbruk, kan mer komplekse saker likevel kreve *mindre* tid enn mindre komplekse saker i selve ankesilingsbehandlingen. Dommerne i ankeutvalgene kan bruke mindre tid på silingsspørsmålet når det klart at de mest komplekse ankene skal slippe gjennom og når det er klart at ukompliserte saker ikke kan føre fram. For ankesiling kan vi derfor forvente en \cap -formet sammenheng mellom kompleksitet og tidsbruk: de minst og de mest komplekse sakene kan ta kortere tid å ta standpunkt til, mens sakene med medium kompleksitet vil kunne kreve lengre tid.

En forskjell mellom de seks lagmannsrettene er om de har juridiske utrederenheter. I 2020 hadde bare Borgarting og Gulating lagmannsretter utredere som bidro i arbeidet med siling av

³⁹ Hanson 1996 viser også at lengden på rettssaken i første instans fører til lengre saksbehandlingstid i ankedomstolen.

saker.⁴⁰ Fra intervjuene fremkommer det at bruken av utredere ikke nødvendigvis vil redusere tiden brukt til ankesiling. I stedet kan utrederne bidra til å heve kvaliteten på ankesilingen, samtidig som de kan frigjøre tid til dommernes dømmende arbeid.

Anker og motanker som slipper gjennom silingen, fremmes til ankeforhandling, jf. straffeprosessloven § 325. Retten skal fastsette tid til ankeforhandling, fortrinnsvis innen to uker etter at anken er sluppet gjennom og retten skal avholde ankeforhandlinger så snart som mulig. Den saksforberedende dommeren, eller i Borgarting én av de tre lagmennene, følger opp disse sakene og anslår hvor mye tid domstolen skal bruke på ankeforhandlingen. Dommeren formidler sitt anslag over forhandlingstiden til en berammer hvis oppgave er «det umuliges kunst».⁴¹

Mens de mange aktørene i en rettsak og i en ankeforhandling er underlagt konkrete frister og oppgaver i straffeprosessloven og ankeprosessen *før* saken innkommer lagmannsretten, er det berammerens oppgave å koordinere de samme aktørene i ofte lite formaliserte prosesser fram mot ankeforhandlingen. Arbeidet innebærer blant annet å finne datoer til forhandlingen som passer for partene og andre aktører, og å reservere et rettslokale tilpasset sakens størrelse. I noen domstoler skal berammer også trekke meddommere, innkalle vitner og sende ut sakspapirer. I andre er disse oppgavene plassert hos andre saksbehandlere. Det kommer frem av intervjuene at berammingsprosessen ofte er en flaskehals. Det er krevende å koordinere kalendrene til travle advokater, tolker, sakkyndige, og samtidig trekke meddommere og også erstatte dem som melder forfall. Dess flere aktører som er involvert i forhandlingene, desto større grad av koordinering er nødvendig og dess mer tidkrevende er berammerens arbeid.

Det er med andre ord både uformelle og eksterne faktorer som påvirker hvor lang tid det tar å bestemme tidspunkt for ankeforhandlingen.⁴² Mye av informasjonen om og rutinene for beramming finnes ikke i Lovisa. Lokale tilpasninger er derfor basert på lokalt verktøy der berammerne, blant annet bruker egne regneark for å holde oversikt over tilgangen av dommere, advokater og rettslokaler. Det kan bli mange lister og mye manuelt arbeid. «Mye av

⁴⁰ Gunnar Grendstad mfl., 2020. «From Backlogs to Quality Assurance. The Development of Law Clerk Units at Norwegian Courts», *International Journal for Court Administration*, Vol.11, No. 3, 2020 s. 1-17. <http://doi.org/10.36745/ijca.352>

⁴¹ Formuleringen er hentet fra en førstelagmanns respektfulle karakteristikk av berammerens oppgaver. Intervju.

⁴² I tillegg til at det kan oppstå mindre uforutsette hendelser, slik som skifte av forsvarer og sykdomsforfall, som krever endringer, var nedstengningen i samfunnet fra medio mars 2020 spesielt krevende der saker enkelte ganger krevde både to og tre omberamninger.

organiseringen sitter her oppe», fortalte en berammer og pekte på hodet sitt. Organisering av beramningen kan derfor variere relativt mye mellom domstolene.⁴³

Selve ankeforhandlingen kan være kort og forholdsvis enkel dersom saken kun gjelder straffeutmåling (sammenliknet for eksempel med om anken gjelder forbrytelser med en strafferamme over seks år). Andre saker kan være komplekse langs flere dimensjoner og kreve lenger forhandlingstid. For det første kan en sak reise mer eller mindre omfattende faktum og/eller sammensatte juridiske problemstillinger. Saker som reiser både straffe- og sivilrettslige spørsmål kan være særlig utfordrende. For det andre kan prinsippene om fri bevisførsel, muntlighet og bevisumiddelbarhet føre til lengre forhandlinger i saker med omfattende faktum. Dette kan særlig være tilfelle i saker hvor faktum er bestridt, slik som for eksempel i bevisanker. For det tredje kan sakskompleksiteten øke ved antall aktører i saken og samhandlingen mellom dem. Aktører i retten for straffesaker er fagdommere, meddommere, siktede, fornærmede, forsvarsadvokat og bistandsadvokat, påtalemyndigheten, vitner, tolker og sakkyndige.⁴⁴ I noen saker deltar alle aktørene mens i andre er aktørlisten kortere.

4. Analyse av sakskompleksitet og saksbehandlingstid

4.1 Data fra Lovisa og Lovdata

For å analysere i hvilken grad ulike statistiske indikatorer på sakskompleksitet påvirker saksbehandlingstiden i straffesaker i lagmannsrettene har vi benyttet data fra to kilder. Fra Lovisa, domstolenes saksbehandlingssystem, hentet vi ut data om saksbehandlingstider, hvilken domstol som har avsagt avgjørelsen, sakstype, samt antall parter, vitner og tolker som deltok i hver enkelt sak. Fra Lovdata hentet vi ut data om partene i sakene og rettsområder. (Data i) analysene omfatter 11.332 straffesaker som har fått full behandling (dvs., anker som er avgjort etter ankebehandling) i lagmannsrettene i perioden 2010–2020.⁴⁵

4.2 Variabler og forventninger

4.2.1 Ankebehandlingsdager og rettsmøtetimer

Vi undersøker to former for saksbehandlingstid i lagmannsrettene. *Ankebehandlingsdager* er regnet fra datoen saken kommer inn til lagmannsretten og blir registrert i Lovisa og frem til og med datoen avgjørelsen blir avsagt. *Rettsmøtetimer* er målt som brutto antall timer partene

⁴³ En av berammerne vi intervjuet mente det ville være en fordel å kunne hospitere ved andre domstoler for å bidra til overføring av kunnskap mellom berammere ulike domstoler.

⁴⁴ Se blant andre Øyen 2019 og NOU 2016:24.

⁴⁵ Saker som ankeutvalgene avviste/ikke tillot fremmet er ikke inkludert.

møter til forhandling i retten (inkludert pauser og lunsj). For eksempel vil en sak som begynner klokken 9 og avsluttes klokken 14 registreres som fem rettsmøtetimer. I de følgende seksjonene diskuterer vi hvordan fem ulike kompleksitetsfaktorer påvirker saksbehandlingstid.

4.2.2 Praktisk sakskompleksitet

For å analysere praktisk kompleksitet teller vi antall parter, vitner og tolker i hver sak. Parter inkluderer antall tiltalte/siktete og fornærmede, pluss representanter for påtalemyndigheten. De fleste saker har to parter, altså én siktet/tiltalt pluss representanter for påtalemyndigheten. Samtidig er det også mange saker som har enten flere tiltalte eller fornærmete som da vil bli talt med. Videre er det slik at selv om en sak har mange tolker, betyr det ikke nødvendigvis at det oversettes mellom mange språk. Flere tolker kan veksle på å oversette mellom to språk. Generelt antar vi at antall ankebehandlingsdager og rettsmøtetimer vil øke dersom antall aktører i en sak øker. Samlet sett gir disse faktorene en indikasjon på praktisk kompleksitet i en sak.⁴⁶

4.2.3 Juridisk sakskompleksitet

For å analysere hvordan juridisk kompleksitet påvirker saksbehandlingstid inkluderer vi tre variabler: om Økokrim fører saken,⁴⁷ om saken reiser spørsmål som nødvendiggjør vurdering av folkerettslige forpliktelser for Norge, inkludert EØS-rett, EMK og tilsvarende konvensjonsbestemmelser (videre referert til som 'internasjonal rett')⁴⁸ og om det reises sivile krav i saken.⁴⁹ Disse faktorene er bekreftet i forskningen og framkom også i våre intervjuer av dommerne. Vi forventer at en økning i den juridiske kompleksiteten i en sak fører til en økning i antall rettsmøtetimer. Det også grunner til å anta at økt juridisk kompleksitet øker antall

⁴⁶ I vurderingen av om behandlingstiden ved den nasjonale domstolen var rimelig, har EMD har i flere rettsavgjørelser lagt vekt på antall tiltalte (se blant annet *Liblik og andre mot Estland* punkt 99, no. 173/15 mfl., avsagt 28. mai 2019, storkammer, *Vayıç mot Tyrkia* punkt 45, no. 18078/02, avsagt 20. juni 2006, dom, og *Toshev mot Bulgaria* punkt 88, no. 56308/00, avsagt 10. august 2006, dom); antall vitner (se blant annet *O'Neill and Lauchlan mot Storbritannia* punkt 91, no. 41516/10 og 75702/13, avsagt 28. juni 2016, dom, *Kalashnikov mot Russland* punkt 128, no. 47095/99, avsagt 15. juli 2002, avgjørelse og *Bqk mot Polen* punkt 76-78, no. 7870/04, avsagt 16. januar 2007, dom; antall tolker (se blant annet *Khudoyorov mot Russland* punkt 214, no. 6847/02, avsagt 8. november 2005, dom).

⁴⁷ I vurderingen av en saks kompleksitet har EMD i flere rettsavgjørelser lagt vekt på at saken omhandler økonomisk kriminalitet. *Horych mot Polen* punkt 15, no. 13621/08, avsagt 17. april 2012, dom, *Pimentel Lourenço mot Portugal* punkt 34, no. 9223/10, avsagt 23. oktober 2012, dom, *Arewa mot Litauen* punkt 52, no. 16031/18, avsagt 9. mars 2021, dom.

⁴⁸ Norske høyesterettsdommere har vært tydelig på at internasjonal rett er kompleks. F.eks., Tore Schei, «Norges Høyesterett ved 200-årsjubileet», i Tore Schei, Jens Edvin A. Skoghøy og Toril Marie Øie (red.), *Lov, sannhet, rett – Norges Høyesterett 200 år*, Universitetsforlaget 2015, s. 1–42. Dette er også en rådende oppfatning i underrettene, se NOU 2020:11, s. 270.

⁴⁹ EMD har i vurderingen av om behandlingstiden var rimelig vektlagt at det er en straffesak med sivile krav. *Moldovan og andre mot Romania (No. 2)* punkt 129, no. 41138/98 og no. 64320/01, avsagt 12. juli 2005, dom.

ankebehandlingsdager fordi domskrivningen blir mer tidkrevende når saken reiser komplekse juridiske spørsmål.

4.2.4 Sakstyper

Måten lagmannsretten behandler anker på er avhengig av hvilke spørsmål saken – etter silingsbeslutningen – gjelder. Ved ankeforhandling som omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet eller avgjørelse om straff eller annen rettsfølge for forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, settes retten med to fagdommere og fem meddommere. Denne ordningen har vært gjeldende siden 1. januar 2018 da lagretteordningen ble avvirket. Før 2018 skulle lagmannsretten som hovedregel settes med lagrette ved anker over skyldspørsmålet i saker med strafferamme over seks års fengsel.

Der anken ikke gjelder ankegrunnen «bevisbedømmelse under skyldspørsmålet», er hovedregelen at lagmannsretten settes med tre fagdommere som behandler de(n) ankegrunn(er) som er anført i anken og omfattet av henvisningsbeslutningen. Unntaket er som nevnt foran anke i såkalt seksårssaker som avgjøres av to pluss fem dommere.

I analysen inkluderer vi seks variabler som fanger opp variasjon i sakstype (se Tabell 1). De seks sakskategoriene fanger opp elementer av både praktisk og juridisk kompleksitet som ikke fanges direkte opp av de andre variablene: praktisk kompleksitet i form av ulikt antall meddommere og jurymedlemmer (lagrettersak), og juridisk kompleksitet i form av saker med større alvorlighetsgrad⁵⁰ (strafferamme på mer enn seks års fengsel) og forskjellige typer anker (anke over lovanvendelse, saksbehandling, straffeutmåling og skyldspørsmål) som involverer begrenset og full behandling av saken. I tillegg inneholder sakstypekategoriene en tidsdimensjon for endringene gjeldende fra 2018. Tabell 1 oppsummerer egenskaper ved de seks kategoriene.

⁵⁰ Hanson 1996 viser blant at alvorlighetsgraden av straffedommen påvirker anketiden. I hans analyser tok anker over drapsdommer lengre tid å avgjøre enn anker som ikke omhandlet drap.

Tabell 1. Ulike dimensjoner ved sakskategorier

Kategori	Anketype	Behandling	Straffe- ramme	Fag- dommere	Med- dommere	Periode
Fagdommersaker	Straffeutmåling, lovanvendelse eller saksbehandling	Begrenset	Under 6 år	3	0	Hele perioden
Begrenset anke	Straffeutmåling	Begrenset	Over 6 år	2	5	Etter 1.1.2018
Bevisanke i meddomsrett (gammel ordning)	Bevisanke	Fullstendig	Under 6 år	3	4	Før 1.1.2018
Bevisanke under seks år	Bevisanke	Fullstendig	Under 6 år	2	5	Etter 1.1.2018
Bevisanke over seks år	Bevisanke	Fullstendig	Over 6 år	2	5	Etter 1.1.2018
Lagrettesak	Bevisanke	Fullstendig	Over 6 år	3	10	Før 1.1.2018

4.2.5 Lagmannsrettene er ulike

Vi forventer at saksbehandlingstiden varierer på tvers av de seks lagmannsrettene fordi domstolene har et ulikt antall dommere, et ulikt antall og typer av saker, og en ulikhet i tilgjengelige ressurser. I 2020 var Borgarting den største lagmannsretten med flere enn 60 dommere og over 40 administrative stillinger. I bemanning er Gulating den nest største lagmannsretten, mens de fire øvrige lagmannsrettene er omtrent like store med mellom 14 og 34 dommere og et mindre antall saksbehandlere.⁵¹ Borgarting dekker omtrent en tredel av Norges befolkning og avgjør en tredel av alle ankesaker i lagmannsrettene. Ettersom Borgartings jurisdiksjonsområde omfavner hovedstadens store organisasjoner, et stort antall selskaper og departementer, behandler den også en større andel komplekse saker enn andre lagmannsretter.⁵² Samtidig er det forskjeller mellom de andre lagmannsrettene. For eksempel behandler Eidsivating lagmannsrett saker med faktiske forhold relatert til Oslo lufthavn Gardermoen, for eksempel større narkotikasaker. Domstoler har dessuten ulike «organisasjonskulturer», men disse kan ikke fanges direkte gjennom de andre variablene i modellen. Derfor inkluderer analysen hvilken lagmannsrett som har behandlet saken.

Basert på diskusjonen i del 2.3.3 om sammenhengen mellom størrelsen på domstolene og effektivitet, må vi forvente at større domstoler vil være enten bedre eller dårligere rigget til å håndtere *praktisk* sakskompleksitet, sammenliknet med mindre domstoler. *Economies of scale* logikken peker på at større domstoler er bedre rigget for komplekse saker, men *institusjonell*

⁵¹ Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Eidsivating lagmannsrett, mfl. 2010-2020. Lagmannsrettene årsmeldinger.

⁵² Arnesen, Bentsen og Grendstad 2018.

kostnad logikken peker på at saksbehandlingen kan ta lengre tid i større domstoler fordi større domstoler bremses av økende eksterne og interne interaksjoner. Implikasjonene av disse motstridende forventningene er at *lik økning i praktisk kompleksitet* fører til flere eller færre saksbehandlingsdager *jo større* domstolen er. For å analysere dette er det viktig å huske på at de større lagmannsrettene ikke bare håndterer et større antall saker, men antakelig også et større antall komplekse saker, slik at den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden i disse domstolene er lengre. Det er derfor viktig å skille mellom absolutt og relativ økning eller nedgang i saksbehandlingstid om effekten av praktisk kompleksitet er ulik i de seks lagmannsrettene.

4.3 Beskrivende statistikk

Tabell 2 beskriver analysens to avhengige variabler (ankebehandlingsdager og rettsmøtetimer), og de uavhengige variablene for praktisk kompleksitet (vitner, parter og tolker) og juridisk kompleksitet (økokrimsaker, saker med sivile krav, internasjonal rett). Statistikken inkluderer også en variabel for prioriterte saker hvor siktede var under 18 år på gjerningstidspunktet eller hvor siktede er varetektsfengslet, såkalt prioriterte saker, hvor det i straffeprosessloven er satt en frist på åtte uker etter at saken ble henvist til ankebehandling.⁵³

Tabell 2: Sakskompleksitet i straffesaker 2010-2020. Beskrivende statistikk.

Variabel	Gjennomsnitt	Median	Standardavvik	Minimum	Maksimum	N
Antall dager	178.1	155	116.9	2	1708	11332
Antall rettsmøtetimer	12.5	6.5	21.5	0.5	403	11332
Antall vitner	1.9	0	5.2	0	100	11332
Antall parter	2.6	2.0	1.3	1	26	11331
Antall tolker	.6	0	1.3	0	17	11332
Økokrimsaker	.01	-	.43	0	1	10270
Sivile krav	.24	-	.09	0	1	10270
Internasjonal rett	.03	-	.17	0	1	10270
Prioriterte saker	.19	-	.4	0	1	11332

Kilder: Lovisa og Lovdata. Norges seks lagmannsretter.

Tabell 2 viser at lagmannsrettene brukte i gjennomsnitt 178 ankebehandlingsdager på en straffesak. Medianen, som ikke er påvirket av sakene med mange ankedager, viser at domstolene typisk bruker 155 dager. De korteste sakene tok bare 2 dager, mens den lengste

⁵³ Se straffeprosessloven § 275 annet ledd. Selv om fristen på åtte uker ifølge Riksrevisjonens rapport ble brutt i en stor andel saker i tidsperioden mellom 2010–2018, antar vi at lovfestede prioriteringer generelt sett bidrar til å kortere saksbehandlingstid for disse sakene sammenliknet med saker uten slike prioriteringer. Samtidig kan også prioriterte saker føre til lengre saksbehandlingstid for andre saker.

saken løp over 1708 ankedager. For alle lagmannsrettene under ett, er det bare 17.5 prosent av straffesakene som har en saksbehandlingstid innenfor Stortingets måltall om tre måneder. For rettsmøter brukte lagmannsrettene i gjennomsnitt 12.5 timer på hver sak (medianen er 6.5). De korteste rettsmøtene varer bare en halvtime, mens den lengste tiden til rettsmøter i en sak var 403 timer.⁵⁴

En straffesak i lagmannsrettene har i gjennomsnitt 1.9 vitner, mens medianen på 0 viser at det i de fleste saker ikke er vitner i det hele tatt. En straffesak har i gjennomsnitt 2.6 parter, med en median på 2.⁵⁵ Videre hadde de fleste saker heller ikke tolker (gjennomsnitt på 0.6 og median på 0). Høyest antall tolker i en sak var 17.

Én prosent av sakene i datamaterialet er økokrimsaker, 24 prosent av sakene inneholder sivile krav, og tre prosent av sakene omhandler internasjonal rett. Nitten prosent av sakene er såkalt prioriterte saker hvor siktede var varetektsfengslet eller under 18 år på gjerningstidspunktet. I tillegg til Tabell 2 viser datamaterialet at det er de største domstolene, særlig Borgarting, som behandler flest juridisk komplekse saker. Borgarting behandlet hele 62 prosent av økokrimsakene og 41 prosent av sakene som omhandlet internasjonal rett.

4.4 Analyse av sakskompleksitet og saksbehandlingstid

4.4.1 Modellenes forklaringskraft

Dataene har en skjev fordeling med en lang hale av få saker med høye verdier. Derfor har vi brukt en generalisert lineær regresjonsanalyse med gamma distribusjon⁵⁶ Denne analysen egner seg til å behandle data som utelukkende inneholder positive verdier (ettersom saksbehandlingstiden aldri er negativ) med en høyre-skjev fordeling.⁵⁷

Figur 2 viser resultatene av analysene i form av gjennomsnittlige marginale effekter for antall rettsmøtetimer og totalt antall ankebehandlingdager.⁵⁸ De gjennomsnittlige marginale effektene er kalkulert ved å bruke modellen(e) til å genere prediksjoner for hver straffesak i datasettet og deretter genere gjennomsnitteffekter. Det betyr at vi estimerer

⁵⁴ Borgarting lagmannsretts dom, LB-2013-41556, i sak 13-041556AST-BORG/02.

⁵⁵ Det er én sak med én enkelt part i datamateriale. Dette skyldes en målefeil og har ikke noen konsekvenser for resultatene av de statistiske analysene.

⁵⁶ Ulike konfigurasjoner av statistiske modeller passer til ulike typer data. I vårt tilfelle, hvor dataene er skjevfordelte i den forstand at vi har få saker som tar veldig lang tid, er det hensiktsmessig å estimere modellene med utgangspunkt i en distribusjon som har samme type skjevfordeling. Derfor bruker vi gamma distribusjonen i stedet for en normal distribusjon.

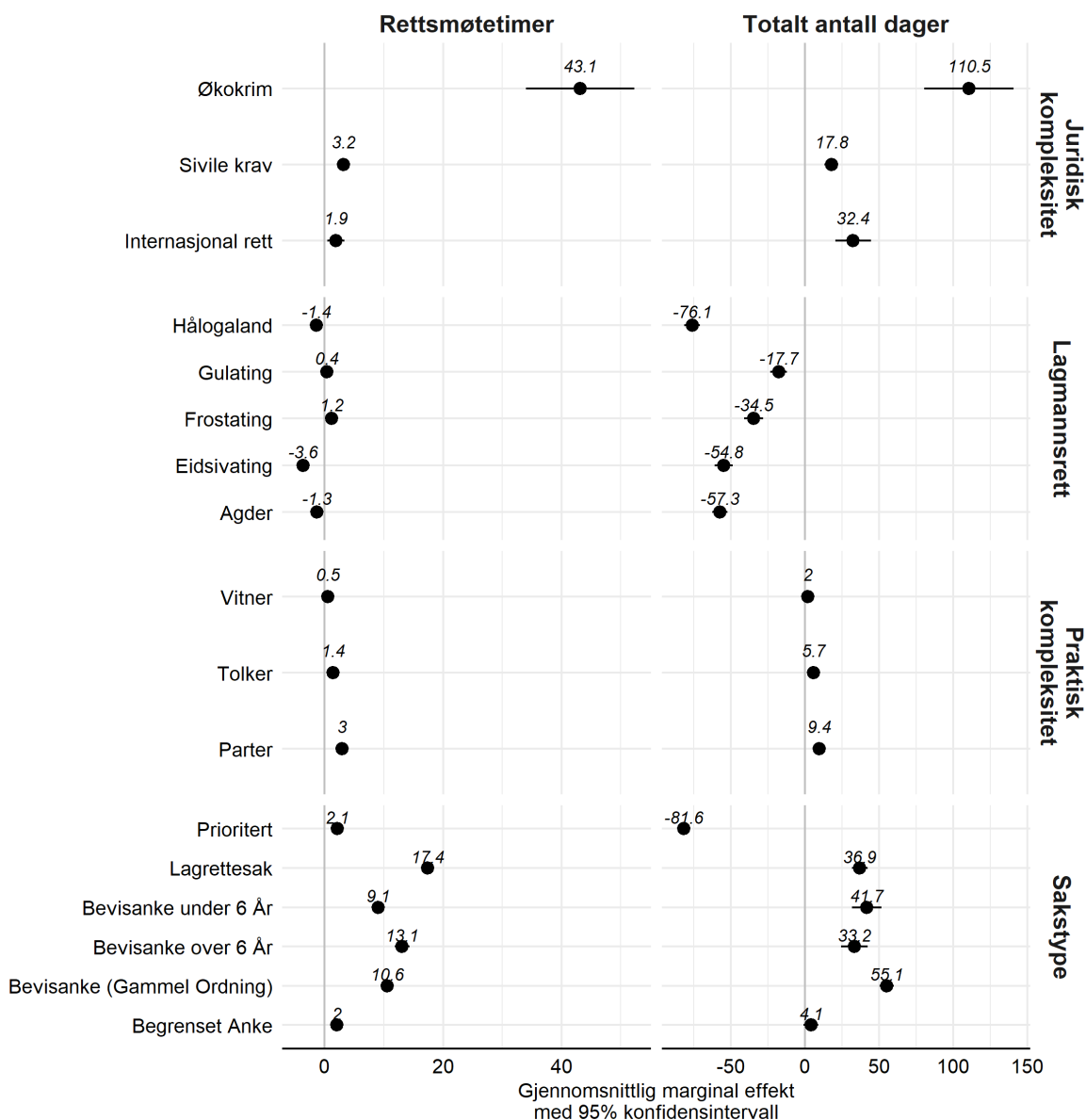
⁵⁷ Douglas C. Montgomery mfl., *Generalized Linear Models: With Applications in Engineering and the Sciences*. 2. utgave. John Wiley & Sons 2012.

⁵⁸ Tabeller som viser analyseresultatene, er rapportert her: <https://rpubs.com/JonkSkiple/1137419>

gjennomsnittseffekten av for eksempel én enhets økning i antall vitner mens de andre variablene i modellen er holdt til sine observerte verdier.⁵⁹

Forklaringsfaktorene er oppstilt tematisk med navnene på hvert panel høyre side. For tellevariablene som måler praktisk kompleksitet, viser figuren den gjennomsnittlige endringen i tidsbruk når antall vitner, tolker og parter øker med én enhet. For de kategoriske variablene som måler juridisk kompleksitet og prioriterte saker, samt de kategoriske variablene i modellen (lagmannsrett og sakstype), viser figuren gjennomsnittlig endring i tidsbruk relativt til en referansekategori. For de kategoriske variablene er denne referansekategorien andre saker, mens for lagmannsrett er Borgarting referansekategori og for sakstype er fagdommersak referansekategori.

⁵⁹ Vi bruker *marginaleffects*-pakken i statistikkprogrammet R (Arel-Bundock V 2023. *marginaleffects*: Predictions, Comparisons, Slopes, Marginal Means, and Hypothesis Tests. R package version 0.11.0, <https://vincentarelbundock.github.io/marginaleffects/>).

Figur 1: Regresjonsanalyser av sakskompleksitet i straffesaker på tidsbruk i lagmannsrettene. Referansekategori for domstol er Borgarting lagmannsrett, mens referansekategori for sakstype er Fagdommersaker. Datakilde: Lovisa og Lovdata 2010-2020.

Forklaringskraften til våre to modeller for rettsmøtetimer og totalt antall dager i Figur 2 er god. Dette gjelder spesielt modellen for rettsmøtetimer med en forklaringskraft på 75 prosent. Forklaringskraften for modellen for ankebehandlingsdager er på 35 prosent. Årsaken til at rettsmøtetimer har høyere forklaringskraft kan blant annet skyldes at indikatorene for sakskompleksitet er tettere knyttet til selve rettsforhandlingene.

For å kontekstualisere dette resultatet, er det nyttig å ta utgangspunkt i tidsbruken i tingretten. Dersom vi kun bruker antall rettsmøtetimer saken hadde i tingretten, vil en modell forklare 49 prosent av variasjonen i rettsmøtetimer i lagmannsretten. Og dersom vi kun bruker antall

ankebehandlingsdager saken hadde i tingretten, vil en modell forklare 11 prosent av variasjonen i ankebehandlingsdager i lagmannsretten. Dette betyr at informasjon om tidsbruk i tingretten alene gir en god start for å anslå tidsbruk i lagmannsretten. Samtidig vet vi også at lagmannsretten ikke alltid behandler alle sakens sider fra tingretten. Dessuten justerer partene sin strategi i lagmannsretten ut fra erfaringene fra tingretten. Realistiske modeller må derfor også inkludere variabler som gjør sakskompleksitet konkret og målbart.

4.4.2 Praktisk og juridisk kompleksitet gir økt saksbehandlingstid

Generelt sett bekrefter de to analysene i Figur 2 de forventede sammenhengene. Analysen av praktisk kompleksitet og tidsbruk viser at lagmannsrettene bruker flere rettsmøtetimer og flere ankebehandlingsdager når antallet vitner, parter og tolker øker. Når antallet vitner øker med én, øker rettsmøtetiden i gjennomsnitt med 0.5 timer (KI: 0.46, 0.57) og den totale saksbehandlingen med 2 dager (KI: 1.64, 2.35).⁶⁰ Når antallet tolker øker med én, øker rettsmøtetiden med 1.4 timer (KI: 1.24, 1.62) og den totale saksbehandlingen med 5.7 dager (KI: 4.31, 7.18). Når antallet parter øker med én, øker rettsmøtetiden med 3 timer (KI: 2.69, 3.25) og den totale saksbehandlingen med 9.4 dager (KI: 7.89, 10.99).

Analysen av juridisk kompleksitet og tidsbruk viser at domstolene bruker flere rettsmøtetimer og flere ankebehandlingsdager i saker hvor Økokrim er part, saker med sivile krav og saker som omhandler internasjonal rett. Økningen i tidsbruk er særlig omfattende i økokrimsaker, hvor rettsmøter øker i gjennomsnitt med 43 timer (KI: 33.97, 52.26) og total ankebehandlingstid med 110.5 dager (KI: 80.45, 140.53) sammenliknet med andre saker. I straffesaker med sivile krav øker rettsmøtetiden med 3.2 timer (KI: 2.60, 3.76) og total saksbehandlingstid med 17.8 dager (KI: 13.06, 22.47). I saker som omhandler internasjonal rett øker rettsmøtetiden med 1.9 timer (KI: 0.46, 3.36) og ankebehandlingstiden med 32.4 dager (KI: 20.34, 44.53). Forskjellen i effektstørrelse mellom sivile krav og internasjonal rett for rettsmøtetimer og totalt antall ankebehandlingsdager, viser at ulike former for juridisk kompleksitet påvirker forskjellige steg i saksbehandlingsprosessen i ulik grad. Sammenliknet med saker som inneholder internasjonal rett, så trenger saker med sivile krav *flere* rettsmøtetimer, men *færre* ankebehandlingsdager.

4.4.3 Større domstoler bruker lengre tid

Lagmannsrettpanelet i Figur 1 viser forskjellen i gjennomsnittlig tidsbruk mellom Borgarting (referansekategori) og de fem andre lagmannsrettene. Hålogaland bruker 1.4 færre rettsmøtetimer (KI: -2.12, -0.66) og hele 76.1 færre ankebehandlingsdager (KI: -81.24, -70.86)

⁶⁰ Vi rapporterer 95 prosent konfidensintervall (KI) for estimatene.

enn Borgarting. Gulating, den nest største domstolen, bruker 0.4 flere timer (KI: -0.32, 1.04) og 17.7 færre dager (KI: -23.41, -12.06). Frostating bruker 1.2 timer (KI: 0.31, 2.06) mer på rettsmøtetid og 44.5 færre dager (KI: -40.95, -28.09). Eidsivating bruker 3.6 færre timer (KI: -4.32, -2.91) på rettsmøtetid og 54.8 færre dager (KI: -60.78, -48.72) enn Borgarting. Agder bruker 1.3 færre timer (KI: 1.92 -0.64) på rettsmøtetid og 57.3 færre dager (KI: -62.36, -52.34). Resultatene viser dermed betydelige forskjeller mellom lagmannsrettenees gjennomsnittlige saksbehandlingstid. I tråd med forventningene har de to største domstolene Borgarting og Gulating flere ankebehandlingsdager enn de andre lagmannsrettene. Men bildet er mindre tydelig når det kommer til forskjeller i rettsmøtetimer.

4.4.4 Sakens alvorlighetsgrad og antall aktører påvirker tidsbruk

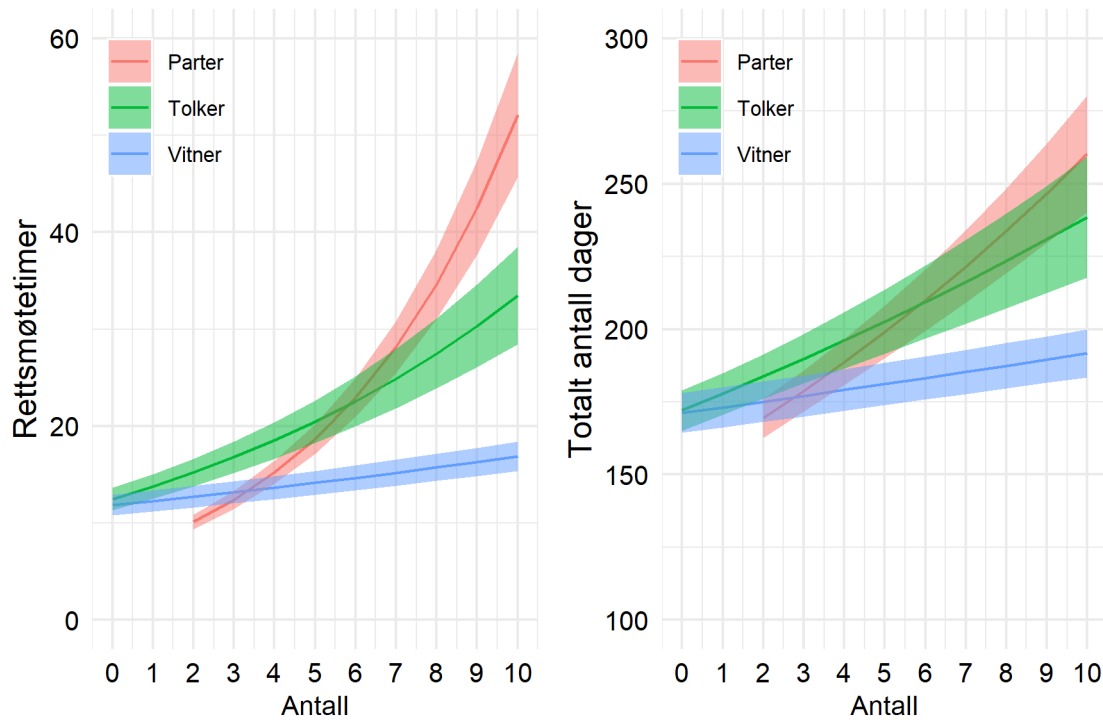
I det nederste panelet i Figur 1 viser sakstypene forskjellen i tidsbruk mellom fagdommersaker (referansekategori som vi antar at generelt sett inneholder størst andel saker av lavere juridisk og praktisk kompleksitet) og de fem sakskategoriene (som vi antar at generelt inneholder en større andel saker av større juridisk og praktisk kompleksitet). Resultatene viser tydelig at de fem sakskategoriene krever flere rettsmøtetimer og ankebehandlingsdager enn saker med bare tre fagdommere. Forskjellen mellom fagdommersaker og begrenset anke viser at når meddommere involveres i saker med begrenset behandling (anke over straffeutmåling, lovanvendelse eller saksbehandling), så øker rettsmøtetiden med 2 timer og ankebehandlingstiden med 4.1 dager. Her er det viktig å huske at disse to sakskategoriene også varierer med hensyn til type anke, strafferamme og antall fagdommere. Om vi videre ser på forskjellen i gjennomsnittlig marginal effekt for begrenset anke og de fire resterende sakskategoriene (sammenlignet med fagdommersaker), så ser vi ikke overraskende at alle saker som får full behandling i lagmannsrettene tar vesentlig lengre tid enn saker som får begrenset behandling.

4.5 Tre analysekonkretiseringer

4.5.1 Parter og tolker betyr mer enn vitner

Figur 2 viste at for praktisk kompleksitet var det særlig økning i antall parter og tolker som utfordret tidsbruken i domstolene, mens en økning i antall vitner relativt sett ga mindre utslag. Figuren viser konkrete predikerte nivåer på tidsbruk for oppgitte verdier for antall parter, vitner og tolker (når de andre variablene i modellen er holdt til sine observerte verdier). Figuren viser økningen i rettsmøtetimer (venstre panel) og i ankebehandlingsdager (høyre panel) for 2-10 parter og for 0-10 vitner og tolker. (Variasjonsbredden vi estimerer prediksjonene for,

inneholder 95% av observasjonene for vitner og om lag 99% av observasjonene for parter og tolker.) Prediksjonene viser at en økning fra 2 til 10 parter øker rettsmøtetiden tiltagende med om lag 40 timer og total ankebehandlingstid med omtrent 90 dager. En økning fra 0 til 10 tolker bidrar til om lag 21 flere timer og 66 flere dager. For vitner er tilsvarende tall 5 timer og 21 dager.

Figur 2. Praktisk kompleksitet og rettsmøtetimer og antall dager. Datakilde: Lovisa og Lovdata, 2010-2020.

4.5.2 Sakstyper med ulik kompleksitet påvirker saksbehandlingstid

Siden de seks ulike sakskategoriene varierer langs flere dimensjoner enn det som ble fanget opp i Figur 2, har vi estimert forskjellen mellom hver enkelt sakskategori for å kunne gi mer presise beskrivelser av sakskompleksitet enn det resultatene i Figur 2 tillater. Tabell 3 viser hvordan sakstyper som varierer med hensyn til juridisk og praktisk kompleksitet påvirker saksbehandlingstid.

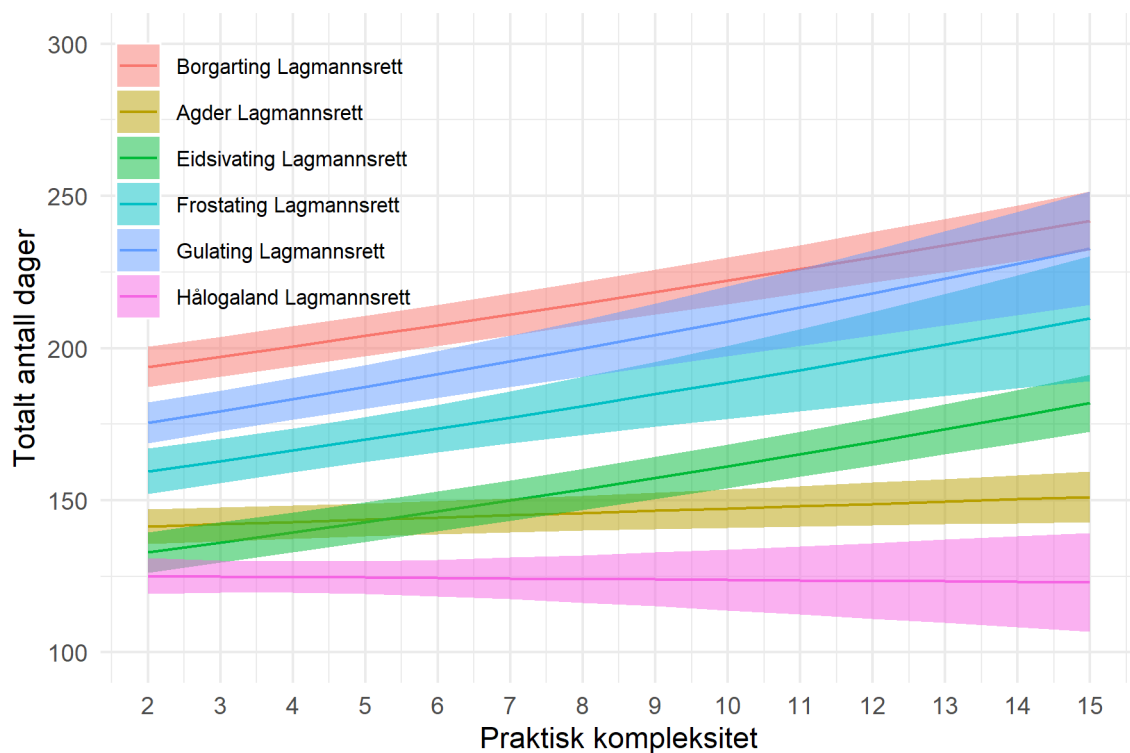
Tabell 3. Forskjell i tidsbruk mellom utvalgte sakstypekategorier

Test	Sammenligning	Rettsmøtetimer		Totalt antall dager	
		Forskjell	95% KI	Forskjell	95% KI
Praktisk kompleksitet (endring i antall meddommere)	Bevisanke under seks år –	-1.51	-2.61,	-13.44	-23.55,
	Bevisanke (gammel ordning)		-0.41		-3.32
Juridisk kompleksitet (økning i strafferamme)	Bevisanke under seks år –	-4.01	-5.60,	8.48	-4.08,
	Bevisanke over 6 år		-2.43		21.03
Praktisk kompleksitet (økning i antall lekdommere)	Bevisanke over 6 år –	-4.29	-5.69,	-3.67	-12.71,
	Lagrettesak		-2.89		5.38

Resultatene i Tabell 3 viser at bevisanker med strafferamme under seks år har både færre rettsmøtetimer og færre antall ankebehandlingsdager etter endringene i 2018 hvor juryordningen ble erstattet av meddomsrett. Meddomsrett i lagmannsretten består av to fagdommere og fem meddommere. Videre bekrefter sammenligningen mellom bevisanke under seks år og bevisanke over seks år den antatte sammenhengen mellom økt alvorlighetsgrad og lengre saksbehandlingstid målt i timer, men ikke for dager. Sammenligningen mellom bevisanke over seks år mot lagrettesak viser at bevisanker med over seks års strafferamme tar færre rettsmøtetimer under den nye meddomsrettsordningen som involverer vesentlig færre meddommere (lekdommere) enn det juryordningen innebar.

4.5.3 Praktisk kompleksitet slår inn ulikt i lagmannsrettene

Diskusjonen i seksjon 2.3.3 om betydningen av domstolens størrelse og ressurser for saksbehandlingen ledet fram til motstridende forventninger for de største domstolene. Mens hypotesen om *economies of scale* forventet færre ankebehandlingsdager med økt praktisk kompleksitet, forventet hypotesen om *institusjonell kostnad* flere ankebehandlingsdager. Kan våre data gi støtte til den ene eller den andre hypotesen? For å avklare dette laget vi først ett addert og felles mål for en saks praktiske kompleksitet ved å summere antall parter, vitner og tolker. Det adderte målet er vist langs den horisontale akse i Figur 4. Variasjonsbredden fra 2 til 15 aktører (alle endringer over 2 kan enten være på grunn av økning i parter, vitner og/eller tolker) fanger inn 95 prosent av observasjonene i dataene. Endringer i antall ankebehandlingsdager er vist på den vertikale akse i figuren.

Figur 3. Praktisk kompleksitet og ankebehandlingsdager i seks lagmannsretter. Datakilde: Lovisa og Lovdata 2010–2020.

Analysen i Figur 4 inkluderer et samspillsledd mellom lagmannsrett og det adderte målet for en saks praktiske kompleksitet. Figuren viser at en økning i en saks praktiske kompleksitet fører til ulik *absolutt* økning i ankebehandlingsdager i fire av lagmannsrettene. I Borgarting, Eidsivating, Frostating og Gulating er det en *lineær* økning i antall dager når det felles målet for praktisk kompleksitet øker. En slik økning er ikke tilfellet i Agder og Hålogaland hvor dager *ikke* øker med økt praktisk kompleksitet. Skulle noen av hypotesene fått støtte måtte ankebehandlingsdager ha en *tiltagende* økning på grunn av institusjonell kostnad eller en *fallende* økning på grunn av «economies of scale». Resultatene gir derfor ikke noe entydig bilde av sammenhengen mellom domstolenes størrelse og hvordan de håndterer praktisk saks kompleksitet.

5. Konklusjon

Grunnloven og EMK krever at alle har rett til å få sin sak avgjort innen rimelig tid. Kravet til rimelig saksbehandlingstid etter EMK artikkel 6 kan forstås som mindre strengt enn Stortingets

måltall på tre måneder.⁶¹ I 2019, konstaterte Riksrevisjonen at ingen av lagmannsrettens saksbehandlingstid i straffesaker nådde Stortingets mål. En antatt viktig årsak til lange saksbehandlingstider er sakens kompleksitet. Denne rettsempiriske analysen har gitt viktige bidrag til å etablere og analysere konkrete indikatorer på sakskompleksitet.

Intervjuene med 13 aktører i lagmannsrettene avdekket at sakskompleksitet slår ulikt inn i de ulike stegene i saksbehandlingsprosessen. Både enkle og komplekse saker behandles raskere av ankeutvalgene fordi det er lettere å avgjøre grunnlaget for henvisning eller avvisning. Beramning er en flaskehals der berammere skal koordinere mange bevegelige deler med utgangspunkt i lite formaliserte prosesser og med uformelle verktøy. Bedre verktøy og rutiner kan spare tid i dette steget av saksbehandlingen.

Analysene viste at lagmannsrettene kun oppnådde Stortingets mål om saksgjennomføring innen tre måneder i kun 17.5 prosent av sakene. Saksbehandlingstiden varierte mellom domstolene. Spesielt de store domstolene behandler en større andel komplekse saker som krever mye tid og ressurser. Borgarting lagmannsrett har en større andel juridisk komplekse saker som inkluderer Økokrim og internasjonal rett.

Analysene av praktisk kompleksitet viste at det særlig er økningen i antall parter og tolker som fører til flere rettsmøtetimer og flere ankebehandlingsdager. Det faktum at flere aktører i saken gir flere ankebehandlingsdager, og ikke bare flere rettsmøtetimer, kan henge sammen med utfordringene med å beramme rettssaker med mange aktører.

Analysene av sakstyper bekreftet også at saker med flere aktører og av større alvorlighetsgrad tar lengre tid å behandle. Sammenliknet med fagdommersaker, er alle de andre sakstypene mer tidkrevende både i antall rettsmøtetimer og ankebehandlingsdager. Et sentralt funn er imidlertid at bevisanker i såkalte seksårssaker tar kortere tid etter avviklingen av juryordningen i 2018. Dette funnet indikerer at konkrete institusjonelle endringer, som blant annet reduksjon av antallet aktører som deltar i straffesaker, har konkrete konsekvenser for saksbehandlingstiden.

Denne artikkelen har oppdatert kunnskapsgrunnlaget for hvordan sakskompleksitet påvirker saksbehandlingstider i straffesaker i lagmannsrettene. Videre analyser bør inkludere flere indikatorer på praktisk kompleksitet enn vitner, parter og tolker samt flere indikatorer på juridisk kompleksitet enn Økokrim, sivile krav og internasjonal rett. Videre analyser bør også

⁶¹ Henzelin, Marc og Héloïse Rordorf, "When does the Length of Criminal Proceedings become Unreasonable According to the European Court of Human Rights?" I *New Journal of European Criminal Court*, volum 5 (2014), s. 96. https://www.lalive.law/data/publications/NJECL_05_01_0078.pdf Hentet 30.11.2021

starte i tingrettene og også omfatte sivile saker. Slik kan rettssamfunnet få et mer fullstendig bilde av betydningen av sakskompleksitet i domstolene.